

تدوین الگوی سیاست جنایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی و مالی با رویکرد داده بنیاد

مهرداد غنی

دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

سیدحسین حسینی ID*

دانشیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

سیدمهدی سیدزاده ثانی

استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

<https://doi.org/10.22067/mfc.2024.90070.1457>

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

اصلی ترین مصداق سیاست های جنایی در حوزه اقتصاد، متوجه جرایم اقتصادی و مالی هستند و جرایم اقتصادی و مالی به دلایل افزایش زیاد آنها در جامعه شدیداً مورد توجه قرار گرفته اند و در همین ارتباط سیاست های جنایی برای مقابله با جرایم اقتصادی و مالی از درجه اهمیت بالایی برخوردارند بر همین اساس هدف این پژوهش تدوین الگوی سیاست جنایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی و مالی است. روش پژوهش کیفی با رهیافت داده بنیاد است. گردآوری اطلاعات از طریق ادبیات نظری، اسناد سیاست گذاری، گزارش های معتبر پژوهشی و مصاحبه عمیق انجام شده است و تجزیه و تحلیل داده ها در سه مرحله کد گذاری باز، محوری و گزینشی انجام شده است. شیوه نمونه گیری نیز به صورت هدفمند بوده و فرایند نمونه گیری تا اشباع نظری ادامه یافته و در نهایت مصاحبه های پژوهش با ۱۷ مصاحبه به اشباع نظری رسیده است. نتایج بر اساس سه مرحله کد گذاری تحلیل ۱۷ مصاحبه عمیق از مشارکت کنندگان و تحلیل محتوای چندین کار پژوهشی اصیل و برخی قوانین و کانونسیون ها تعداد ۱۳۰ کد باز، ۴۶ کد محوری و ۱۶ کد گزینشی یا هسته به یک الگوی پارادایمی از سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد رسیده است. کدهای گزینشی اصلی شامل: شرایط علی (احساس نیاز به سیاست جنایی مشارکتی، پذیرش اصل حاکمیت الهی و اصلاح ساختارهای قضایی و اقتصادی)؛ شرایط زمینه ای (توان افزایی جامعه مدنی، پاسخ دولتی قوی و کنترل و پیشگیری)؛ شرایط مداخله گر (نظارت و پایش و تدوین سیاست های مبنی بر تحقیق و ارزیابی)؛ پدیده مرکزی (سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد)؛ راهبردها (همکاری یکپارچه نهادی، اصل تعادل و هماهنگی، تقویت سیاست گذاری و قانون گذاری و پاسخ جامعوی)؛ پیامدها (ترسیم مختصات سیاست جنایی ایران در اقتصاد، پیاده سازی آرمان های سیاست جنایی کشور و تمکین

* نویسنده مسئول: shosseini@um.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰

صفحات: ۱-۳۲

مالیاتی عمومی) هستند که در یک مدل پارادایمی ضمن توصیفی جامع و کامل از وضعیت سیاست جنایی کشور می‌تواند پاسخگوی سوالات پژوهش باشد.

کلیدواژه: سیاست جنایی، جامعه‌مدنی، سیاست جنایی مشارکتی، جرایم اقتصادی و مالی

مقدمه

اصلی‌ترین مصداق سیاست‌های جنایی در حوزه اقتصاد، متوجه جرایم اقتصادی هستند. بر اساس تعاریف جرایم اقتصادی پدیده‌ای فراگیر هستند که جوامع بشری و نظام‌های سیاسی با آن مواجه بوده، پدیده‌ای که به طور مستقیم و غیرمستقیم جنبه‌های کیفی زندگی شهروندان را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد (Dida et al., 2022, p.799). اگرچه شیوه پنهان کردن منشاء غیرقانونی پول (فساد اقتصادی) به هزاران سال قبل برمی‌گردد، اما مفهوم جرایم اقتصادی به عنوان یک موضوع چند رشته‌ای با پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظارتی تنها از دهه ۱۹۸۰ مورد توجه قرار گرفته است (Vervaele, 2013, p.379). در همین ارتباط سیاست‌های جنایی برای مقابله با جرایم اقتصادی از درجه اهمیت بالایی برخوردارند و در بسیاری از کشورها با اصلاح قوانین و سیاست‌های جنایی بخش زیادی از جرایم اقتصادی و مشکلات ناشی از آن حل و فصل شده‌اند. در همین راستا اقتصاد برخی کشورهای توسعه یافته که توسعه سریع و عظیمی را تجربه کرده‌اند و در شرایط رکود سال ۲۰۲۰ بازم رشد اقتصادی این کشورها چشمگیر بوده است. در این کشورها سیاست‌های کیفری در راستای رشد اقتصادی تدوین شده و رشد اقتصادی کشورها تا اندازه زیادی محصول این سیاست‌های کیفری در حوزه اقتصاد است. چرا که نابرابری بین مقررات کیفری در بخش‌های اقتصادی منجر به عدم اطمینان قانونی در اجرای جرایم اقتصادی می‌شود (Akbar, 2023, p.1). برخی از اشکال و مصادیق جرایم اقتصادی شامل؛ بی توجهی به حمایت از اشتغال، شیوه‌های تجاری ناعادلانه؛ تقلب اقتصادی و تجاری‌سازی غیرموجه درمان پزشکی است. همچنین کلاهبرداری اعتباری مصرف‌کنندگان، کلاهبرداری و ورشکستگی و جرایم رایانه‌ای از دیگر اشکال جرایم اقتصادی تلقی می‌شوند (Schneider, 1986, p.128).

در بررسی کشف گسترش جرایم اقتصادی در بیشتر کشورها، سر نخ‌ها معمولاً به قوانین و سیاست جنایی آنها منتهی می‌شود. با مطالعه متون حقوقی و قوانین و مقررات کشورها، می‌توان یک گرایش بین‌المللی به سیاست‌های جنایی نظام‌مند برای پاسخگویی به مشکلات جرایم اقتصادی پی برد. در بیشتر کشورها قوانین کیفری را در مقابله با جرایم خاص به عنوان ابزاری بازدارنده در اولویت قرار می‌دهند. بنابراین می‌توان از جایگاه حقوق کیفری در پیش‌بینی تخلفات مربوط به جرایم اقتصادی استفاده کرد (Ketaren, 2021).

p.55). در چند سال گذشته نظارت نهادی در بسیاری از کشورهای دارای جرایم اقتصادی باعث رشد اقتصادی و در نتیجه کنترل فساد اقتصادی شده است. مطالعات مربوط به اقتصاد سنجی کشورهای درگیر فساد نشان داده که هر چقدر این کشورها در مبارزه با فساد موفقیت‌هایی را به دست آورده‌اند، رشد اقتصادی مطلوبی را تجربه کرده‌اند. بر همین اساس می‌توان رابطه معناداری بین پیشگیری از جرایم اقتصادی و رشد اقتصادی در نظر گرفت (Nwogwugwu & Uzoechina, 2015, p.163).

در هم تیدگی حقوق و اقتصاد باعث به وجود آمدن تئوری‌های مختلفی در حوزه حقوق اقتصادی شده به گونه‌ای که در این حوزه یک حوزه میان‌رشته‌ای با نام حقوق اقتصادی شکل گرفته است. در این حوزه از مفاهیم حقوقی برای توصیف و تبیین مسایل اقتصادی بر پایه قوانین، دستورالعمل‌ها و سیاست‌گذاری‌ها استفاده می‌شود. در ایران هر یک از ارکان سیاسی، فرهنگی و علمی کشور به گونه‌ای به وضعیت اقتصادی وابسته شده و جرایم اقتصادی مانع دستیابی دولت به اهداف ملی شده است. این چالش مهم جریان عمومی امور را به مخاطره انداخته و به طور مستقیم امنیت کشور را متأثر می‌کند به گونه‌ای که چالش‌های اقتصادی به وجود آمده کشور را به مرز بحران رسانده است (soltani asl et al., 2022, p.1). علاوه بر این سیاست جنایی ایران در قبال جرائم اقتصادی با چالش‌های عدیده‌ای مواجه است. از اساسی‌ترین این چالش‌ها و ابهامات می‌توان به عدم تبیین جامع و مانع از مفهوم و هدف جرایم اقتصادی، گستره پرونده‌ها، نحوه اتخاذ سیاست کیفری و میزان تناسب و اثربخشی آن اشاره نمود (Momeni et al., 2022, p.109). تداوم ارتکاب جرایم اقتصادی به رغم اتخاذ تدابیر سختگیرانه مانند افشای نام محکومان تعیین مجازات‌های شدید، تأسیس دادگاه‌ها و مجتمع‌های قضایی اختصاصی و رسیدگی فوری به این گونه جرایم بیانگر این است که سیاست‌های اجرا شده کارآیی لازم را نداشته و باید الگویی متناشب با شرایط جامعه برای تبیین بهتر تدوین شود. همچنین بسیاری اذعان دارند که سیاست جنایی کشور در حوزه اقتصاد ناکارآمد است و از شفافیت برخوردار نیست (Molazemyan, 2008, p.12) و فضای اقتصادی ایران هم به دلیل ابتلا به آسیب‌های عدیده، نسبت به نظام‌های اقتصادی سایر کشورها، زمینه مساعدتری برای ارتکاب جرم اقتصادی ایجاد می‌کند (Dida et al., 2021). بر همین اساس نیاز است تا الگویی برای تبیین سیاست جنایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی با رویکرد داده بنیاد تدوین شود که این الگو به نسبت الگوهای موجود بهتر بتواند فعل و انفعالات سیاست‌های جنایی کشور در حوزه اقتصاد را توصیف و تبیین کند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

جرایم اقتصادی و مالی

ابتدایی‌ترین مشکل در زمینه جرایم اقتصادی مشکل تعریف آن است، چند دهه است که موضوع تعریف جرایم اقتصادی در کشورهای مختلف و به ویژه در کشورهای توسعه یافته موضوع بحث و نقد بوده و نظریه های مختلفی در این راستا ارائه شده است لکن در این زمینه به تعریف واحدی دست نیافته‌اند. عدم تعریف اقتصادی یکی از چالش برانگیزترین موضوعات در بستر نظام اقتصادی و قضائی به طور اعم و در امر مبارزه با جرایم اقتصادی به طور اخص بوده است. عدم تعریف از سوی قانون گذار این استنباط را به وجود می‌آورد که قانونگذار عقیده دارد؛ مقام قضایی رسیدگی کننده خود بتواند بر مبنای مصادیق رسیدگی قضایی نماید (Javanmard & Shafiei Khorshidi, 2021, p.20; Dida et al., 2021, p.800). بر همین اساس جرایم اقتصادی به رفتار مجرمانه‌ای اطلاق می‌شود که موجب اختلال در نظام تولیدی، توزیعی، پولی و ارزی می‌شود و در قوانین جزایی کشور برای آن مجازات یا اقدام تامینی در نظر گرفته شده است. مهمترین مصادیق جرایم اقتصادی شامل؛ قاچاق کالا و ارز، رشاء و ارتشاء، اختلاس، پورسانت، پولشویی، جرایم مالیاتی، جرایم گمرکی، جعل اسکناس و اوراق بهادار، ربا و رانت‌خواری هستند (Molazemyan, 2008, p.11).

به طور کلی جرایم اقتصادی در کنار واژگانی چون فساد و جرایم سازمان یافته از علوم سیاسی و اقتصادی به جرم شناسی راه یافته و جرم شناسی در پی بررسی علل وقوع جرم و نحوه شناسایی مجرمین و پیشگیری از این قبیل جرایم است و در پی شناسایی دقیق جرایم اقتصادی و تفکیک صحیح این اصطلاح از عناوین مشابه نیست؛ در حالی که در حقوق کیفری اصل قانونی بودن اقتضاء دارد تا واژگان کلیدی به طور دقیق از هم تفکیک گردند به همین دلیل در خصوص جرم اقتصادی هیچ گونه تعریفی که مشخصاً از اجماع یا حداقل اجماعی در این باره برخوردار باشد ارائه نشده است (Mahdavi poor, 2016, p.33; Dida et al., 2021, p.800). همچنین جرایم اقتصادی شامل؛ کلاهبرداری، تحصیل مال نامشروع با تظاهر، خیانت در امانت، جعل هویت و جعل ارز، اختلاس از بیت المال، خرید و فروش غیرقانونی فرآورده‌های نفتی و پولشویی است (Onyema et al., 2018, p.4). به طور کلی جرایم اقتصادی و مالی از نوع جرایم مربوط به یقه سفیدها است. آنها در موقعیت‌های اداری و مدیریتی مرتکب جرایمی مانند؛ فساد، فرار مالیاتی، پولشویی، جرایم سایبری و کلاهبرداری‌های مالی هستند (Achim et al, 2021, p.2). در سطح بین المللی نیز تعریف مشترکی برای همه کشورها در خصوص پدیده جرایم اقتصادی و مالی وجود ندارد، اما در عمل این مفهوم با اعمال مختلفی مانند فساد، فرار مالیاتی، پولشویی، کلاهبرداری، اختلاس، داده ها همراه

است. تحریف، جعل، پوشش و تخریب داده ها و اسناد، فرار مالیاتی، جرایم مربوط به دفاتر حسابداری و بسیاری موارد دیگر نیز از این دسته هستند (Achim et al., 2021, p.2).

سیاست جنایی ایران در جرائم اقتصادی

سیاست جنایی با توجه به این که حکومت واجد چه خصوصیتی است و هویتش را از طریق چه مفاهیمی می شناسد و تشکیل خود را برای تحقق چه اهدافی می داند به عنوان بخشی از سیاست عمومی، چهره ای منحصر به فرد خواهد داشت. نظام سیاسی مبتنی بر جمهوریت و اسلامیت و از جمله حکومت ایران نیز بر اساس دو مؤلفه مذکور، دارای سیاست جنایی مختص خود است. جمهوریت و اسلامیت دارای آثار برای سیاست جنایی آن حکومت است که می تواند آن را از سایر نظام های سیاسی متمایز نماید. پذیرش جمهوریت برای نظام سیاسی می تواند ملزم شدن نظام به تبعیت از اصول دموکراسی از جمله حاکمیت قانون و جامعه مدنی و احترام به اصول برابری و آزادی را در پی داشته باشد و این مقولات چهره سیاست جنایی را دگرگون می نمایند با اضافه شدن وصف اسلامیت برای حکومت که به معنای احترام به ضرورات دین است باید دید وضعیت این سیاست جنایی در عرصه نظری چگونه خواهد بود (Gholami & Rahmani, 2018, p.9). در ایران جرایم اقتصادی، جرایمی است که بزه دیدگان از ناحیه آن، چیزی از دست داده و متحمل هزینه ای می شوند. بنابراین این گونه جرایم، بزه دیدگان مستقیم مانند اشخاص، گروه ها، سازمان ها و اشخاص حقوقی و بزه دیدگان غیرمستقیم دارد که ممکن است دولت یا نظام اقتصادی باشد. از این رو جرایم اقتصادی دسته ای از جرایم است که کارآمدی و سودمندی تجارت، بازرگانی و کسب و کار را از حالت عادی و نظم موجود خارج کرده و نتایج و پیامدهای سوء آن، فراتر از شخصی است که مستقیم زیان می بیند و به دیگران نیز آسیب می رساند. وصول وجوه کلان به صورت قبول سپرده اشخاص حقیقی یا حقوقی با عنوان مضاربه و نظایر آن که موجب حیف و میل اموال مردم یا اخلال در نظام اقتصادی شود، اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی از طریق گران فروشی کلان ارزاق یا سایر نیازمندی های عمومی و احتکار، تاسیس، نمایندگی و عضوگیری شرکت های هرمی از این معیار بررسی می شود (Ramazankhahetabrizi & et al., 2024, p.203). بدون شک اقتصاد در زندگی افراد جامعه، نقش بی بدیلی را ایفا می کند و به دلیل برخورد مستقیم با زندگی مردم، اساسی بوده و به هیچ عنوان نمی توان آن را نادیده گرفت؛ به نحوی که به نابسامانی در حوزه اقتصاد نه تنها باعث اخلال در حوزه های دیگر زندگی می شود، بلکه دین و معاد انسان را نیز تحت تأثیر خود قرار می دهد. بنابراین برقراری و حفظ نظم اقتصادی در گرو مبارزه با اخلالگران در نظام اقتصادی و مجرمین اقتصادی است. مبارزه با جرایم اقتصادی هم موجب برقراری نظم اقتصادی می شود و هم از آثار و تبعات مضر اختلال در اقتصاد کشور

جلوگیری می‌کند. بر همین اساس سیاست جنایی ایران در قبال جرائم اقتصادی با چالش‌های عدیده‌ای مواجه است. از اساسی‌ترین این چالش‌ها و ابهامات می‌توان به عدم تبیین جامع و مانع از مفهوم و هدف جرایم اقتصادی، گستره پرونده‌ها، نحوه اتخاذ سیاست کیفری و میزان تناسب و اثربخشی آن اشاره نمود (Momeni et al., 2022, p.109). با توجه به اینکه جرایم اقتصادی، خواه به شکل مستقیم و خواه غیرمستقیم با فاسد کردن نظام اقتصادی - سیاسی، منجر به نقض مصادیقی از حقوق بشر از جمله حق برابری در دریافت خدمات خواهد شد. در واقع مرتکبان جرایم اقتصادی با سوءاستفاده از اعتماد و حس نیت موجود در روابط تجاری، موجب لطمه به اعتماد و اعتبار و نیز امنیت بخش‌هایی از فعالیت اقتصادی می‌شوند؛ بنابراین، خسارت‌ها نه تنها صرفاً مالی و قابل محاسبه، بلکه، برخی از آن‌ها با تأثیر در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی، به منابع انسانی به‌عنوان مثال از بین رفتن مشاغل، کیفیت زندگی، محیط‌زیست، بیمه‌های اجتماعی و... لطمه خواهند زد (Ebrahimi & Sadeqnezhad Naeyni, 2013, p.161). بر همین اساس لزوم برخورد با این جرایم در ایران لزوم توجه به سیاست جنایی مشارکتی کشور را بیش از گذشته مهم خواهد کرد. بنابراین در ایران هم مانند سایر کشورهای جهان سیاست جنایی در حوزه اقتصاد روند رو به تحولی را تجربه کرده و ردپای آن را در سه حوزه تقنینی، قضایی و مشارکتی می‌توان دید. بر همین اساس هر کدام از این سه حوزه به صورت جداگانه تشریح می‌شوند.

سیاست جنایی تقنینی در جرائم اقتصادی ایران

سیاست جنایی متشکل از سطوح مختلف است که سیاست جنایی تقنینی به عنوان مهم‌ترین و اساسی‌ترین سطح سیاست جنایی دروازه ورود پاسخ به پدیده مجرمانه، عهده‌دار ترسیم راهبرد و چارچوب مقابله با آن است (Shafaei & Graili, 2023, p.191). با بررسی متون قانونی موضوعه چنین استنباط می‌شود که سیاست جنایی تقنینی ایران از آشفتگی و پراکندگی قابل توجهی رنج می‌برد و اصولاً نمی‌توان در آنها انسجام و به روز و هدف داری را سراغ گرفت و با مدل‌های شناخته شده و معتبر علمی مقایسه نمود. از سوی دیگر قرار گرفتن ایران در جمع کشورهای عضو کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد و جرایم اقتصادی الزاماتی را در پی داشته که انتظار می‌رود که موجبات رفع این کاستی‌ها شود. در هر حال و با توجه به کارکرد دو عبارت «جرایم مالی» و «سیاست جنایی تقنینی» نتایجی به دست می‌آید که می‌تواند موجب توسعه سیاست جنایی در این حوزه شود. علاوه بر این تورم قوانین کیفری و تعدد مراجع قانونگذاری یکی از مشکلات موجود در سیاست جنایی کشور است و قانون تنقیح قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۸۹ فرصتی مناسب برای بازنگری همه جانبه در نظام تقنینی کشور محسوب می‌شود. سیاست جنایی تقنینی در تخلفات و جرایم اقتصادی در پاره‌ای از موارد قابل نقد است. متون قانونی با انبوهی از

عبارات و اصطلاحات مبهم مجمل و یا ناقص زمینه مناسبی برای سوء استفاده و فرار متخلفین از مجازات‌های قانونی را فراهم آورده است. به طور کلی حاکمیت رویکرد تقنینی و امنیت‌گرا در حوزه جرایم اقتصادی در نظام حقوقی ایران را می‌توان در حوزه‌های مختلف اعم از جرم انگاری مانند قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ یا قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی مصوب ۱۳۶۹ و ... فرایند و نحوه رسیدگی به این جرایم از قبیل رسیدگی در مراجع قضایی تخصصی و بعضاً اختصاصی یا تعیین قرارهای تأمین کیفری شدید و در نوع ضمانت اجراهای شدید برای ارتکاب این جرایم از قبیل اعدام یا حبس ابد و.... مشاهده کرد. به همین منوال سیاست جنایی تقنینی در جرائم اقتصادی ایران را تبیین کرد (Mirmohamadsadeqi & Soltanirenani, 2023, p.12). بنابراین مستندسازی شفاف‌سازی و پاسخ‌گویی متقابل مردم و دولت از جمله سیاست‌های مؤثر در مبارزه با جرایم اقتصادی است.

سیاست جنایی قضایی در جرائم اقتصادی ایران

بعد از سیاست جنایی تقنینی، سیاست جنایی قضایی به عنوان بازوی اجرایی وظیفه مقابله با مجرمین واقعی را دارد، اما در بعضی شرایط این روند به خاطر عللی به چالش برمی‌خورد و سیاست جنایی تقنینی و قضایی با هم منطبق و سازگار نمی‌شوند (Shafaei & Graili, 2023, p.191). تحت تأثیر اندیشه‌های حقوق بشری و تمایلات لیبرالیستی، حقوق کیفری به تدریج سلطه انحصاری خود را در زمینه کنترل رفتاری از دست داد و در نتیجه اولاً، مفهوم اجتماعی انحراف در کنار مفهوم حقوقی جرم پیدا شد و ثانیاً، مداخله مراجع گوناگون اجتماعی در کنار مراجع دولتی در پاسخ‌های پیشگیرانه و واکنشی به هنجارشکنی گسترش و اهمیت یافت (Housaini, 2016, p.13). بنابراین سیاست جنایی در این رویکرد مجموعه روش‌هایی می‌شود که هیأت اجتماع با توسل و به کار بستن آنها پاسخ‌های مختلف به پدیده جنایی را سازمان می‌بخشد. (Delmasmarti, 2020, p.69). مانند همه جرایم در حوزه اقتصاد نیز سیاست جنایی قضایی فراتر از ابزارهای کیفری اقدام می‌کند. در این راستا سیاست جنایی برای پاسخ‌دهی به پدیده بزهکاری، اصول و روش‌هایی را اتخاذ می‌کند که بر این اساس اهداف و دورنمای کلی آن مشخص می‌گردد. امروزه به دنبال نقض گسترده امنیت اقتصادی دولت‌ها و شهروندان در پی گسترش ارتکاب جرایم اقتصادی خصوصاً جرایم بین‌المللی و سازمان‌یافته اقتصادی و آسیب شدیدی که این جرایم به امنیت اقتصادی و بعضاً به امنیت سیاسی جامعه وارد می‌آورد رویکرد سیاست جنایی از اصلاح و بازپروری بزهکاران اقتصادی و به تعبیری دیگر بزهکارمداری به سمت نگرش امنیت‌مداری تغییر یافته است (Mirmohamadsadeqi & Soltanirenani, 2023, p.11). از سوی دیگر زمینه‌های بسیاری در وقوع جرم اقتصادی دخیل هستند.

مولفه‌های زمینه‌ای مانند بیکاری و به ویژه بیکاری جوانان، دستمزدهای پایین، توزیع ناعادلانه ثروت و ... که بدون شناخت این مولفه‌ها و تلاش برای رفع آنها اساساً پیشگیری از وقوع جرم اقتصادی محقق نخواهد شد. همانطور که مشخص است، سیاست جنایی برای اثربخشی در کنترل و مهار پدیده بزهکاری باید در قالب یک برنامه، استراتژی و در کل سیاست اجتماعی باشد و ابزار آن را نه تنها در پاسخ‌های سرکوب‌کننده و تنبیهی، بلکه بازدارندگی را نیز پیش‌بینی نماید و پیشگیری از جرم نقش عمده‌ای در تعیین سیاست جنایی ایفا می‌کند (Najafitavana, 2020, p.69). این نوع سیاست جنایی در واقع پاسخی به مجرم و بزهکاری است و شامل مجموعه اقدامات نظام عدالت کیفری است که پس از وقوع جرم برای جلوگیری از ارتکاب مجرمان بالقوه و بالفعل اعمال می‌شود. به عبارت دیگر مجازات به عنوان سلاحی برای پیشگیری از جرم به عنوان سستی‌ترین و اجتماعی‌ترین راه‌حل استفاده می‌شود.

سیاست جنایی مشارکتی در جرائم اقتصادی ایران

جرایم اقتصادی ماهیت پیچیده‌ای دارند و به دلیل تأثیرپذیری این گونه جرایم از عوامل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، علم جرم‌شناسی نیز علیرغم جامعیت نتوانسته شناخت کاملی از آنها پیدا نماید و در نهایت منجر به بروز نظریات مختلف در این زمینه شده است. به کارگیری اصطلاحاتی چون «مفاسد اقتصادی»، «جرم مالی»، «جرم اقتصادی اخلال در نظام اقتصادی و ...» در متون قانونی، برداشت‌های متفاوتی را در پی داشته است. وصف اقتصادی این گونه جرایم، اتخاذ سیاست کیفری هوشمندانه را طلب می‌کند به این دلیل که دوام و بقای جوامع تا حد زیادی به اقتصاد وابسته است. به علاوه مرز میان جرایم حوزه فعالیت‌های مشروع تجاری و کسب و کار با بزهکاری اقتصادی روشن نیست و چه بسا جرم‌انگاری پاره‌ای از فعالیت‌ها بدون تعیین ضابطه و معیار مؤثر و مفید، انگیزه سرمایه‌گذاری و رونق اقتصادی را از بین ببرد. از طرفی دیگر بیان مصادیق ممکن است موجب مصونیت بسیاری از مرتکبان جرایم اقتصادی با تکیه بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها شود و از آنجا که اکثر بزهکاری‌های اقتصادی در پوشش فعالیت‌های قانونی و به ظاهر مشروع صورت می‌گیرد، غفلت از نتیجه مجرمانه و توجه بیشتر به مبنا و منشأ عمل شخص، جامعه را از کیفردهی و اجرای عدالت باز می‌دارد. به علاوه تعاریف و دسته‌بندی‌های صورت گرفته از بزهکاری‌های اقتصادی نه تنها به شناخت این جرایم کمکی نمی‌کند، بلکه در مرحله واکنش حاکمیت و جامعه، باعث چندگانگی در تعقیب و کیفر می‌شود. تعاریف مبتنی بر ماهیت و کمیت ضرروزیان وارده، بزه دیده، هدف و موضوع ارتکاب جرم و شخصیت و موقعیت اجتماعی مرتکب به این چندگانگی دامن می‌زند. بنابراین منفعت اجتماعی ایجاب می‌کند تا ضمن حمایت از سرمایه‌گذاری و تشویق مردم به فعالیت‌های اقتصادی و حفظ امنیت و ثبات اقتصادی، با اتخاذ سیاست‌های مشارکتی مناسب در خصوص

جرم‌انگاری در حوزه اقتصاد در سطح خرد و کلان، رشد و بالندگی را به جامعه هدیه داده شود (Mirsaeidi & Zamani, 2013, p.195). از طرفی هم فساد در نظام اقتصادی جرمی است که سال‌هاست محور سیاست‌های قانونگذاری ایران بوده است، اما شتابزدگی قانونگذار در تدوین قوانین مرتبط مانع از آن شده است که سیاست جنایی منسجم و قاطعی را در این زمینه دنبال کند. بنابراین موفقیت در امر پیشگیری از جرایم مرتبط با جرایم اقتصادی منوط به مشارکت تمامی کنشگران جامعه مدنی است (Hajitabarfirouzjaei et al., 2021, p.1). بر همین اساس در در ایران هم افزایش پرونده‌های قضایی و اطلاع دادرسی چالشی مهم در سیستم قضایی است که لزوم حرکت از سیاست کیفری به سیاست جنایی را مشخص می‌کند. آمارها و شواهد موجود نشان می‌دهند راهکارهای هنجاری و شکلی صرف در رفع این معضل ناتوان بوده و لذا تغییر رویکرد قضایی از جمله در سیاست جنایی ضروری است. بنابراین یکی از راهکارهای مناسب در این زمینه استفاده از نگاه فرهنگی است. مطابق این نگاه، سیاست جنایی با فاصله گرفتن از رویکرد ابزاری، ماهیتی زمینه‌نگر می‌یابد و بر ارتباط آن با مطالعات میان رشته‌ای تأکید می‌شود (Parastesh & Mousavizadeh Markyeh, 2018, p.7). بنابراین سیاست جنایی مشارکتی به عنوان یکی از موضوعات نوینی است که وارد حقوق ایران شده و امروزه در متون اکثر قوانین ایران همچون قانون اساسی، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، آیین‌نامه میانجیگری در امور کیفری مصوب ۱۳۹۴، قانون شورای حل اختلاف مصوب ۱۳۹۴، قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ می‌توان مورد مطالعه قرار داد. به طوری که در حقوق ایران با توجه به تحول قوانین کیفری، مشارکت در فرآیند اجرای عدالت در جلوه‌های مختلفی همچون ظهور سازمان‌های مردم نهاد، نقش‌دهی به بزه‌کار و بزه‌دیده و جامعه محلی در ساز و کارهایی مثل میانجیگری و سازش، تبلور خواست بزه دیده در اعطای تسهیلات ارفاقی به متهم تجلی یافته است (Taleazari & Rezvanigilkolaei, 2013, p.195; Shahbazi et al., 2023, p.174). بر اساس اصل ۱۵۶ قانون اساسی، قوه قضائیه باید در دو حوزه پیشگیری، و مجازات مجرمان به طور همزمان وظایف خود را انجام می‌دهد. اجرای طرح‌های تحقیقاتی برای ریشه‌یابی جرایم اقتصادی از منظر قضایی و یافتن راهکارهای مناسب برای مقابله با آن از مهمترین وظایف قوه قضائیه برای پیشگیری از مفاسد اقتصادی است. این امر به تدریج منجر به تهیه لوایح قانونی مناسب می‌شود و در راستای سیاست جنایی فعال، مداخله در موقعیت‌های مجرمانه از طریق سیستم‌های نظارتی ضروری است، در حالی که در ایران، ضعف سیستم نظارتی یکی از عوامل اصلی جرایم اقتصادی است که با تحول سیاست جنایی مشارکتی می‌توان از بروز بیشتر جرم جلوگیری کرد.

سردارنیا و بنه‌بی (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند که نقش جامعه مدنی در کنترل فساد اقتصادی بی‌بدیل است و با تقویت جامعه مدنی می‌توان از بروز بسیاری از فسادهای اقتصادی پیشگیری کرد. دیدا و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی نشان داده‌اند که عدم انسجام عملی در سیاست کیفری واحد، غلبه عوام‌گرایی کیفری و امنیت محوری در سیاست جنایی مقابله با جرایم اقتصادی از جمله چالش‌ها و آسیب‌های موجود در سیاست جنایی فعلی ایران در قبال جرایم اقتصادی هستند که برای بهبود سیاست جنایی در حوزه اقتصاد باید این چالش‌ها رفع شوند. میرمحمد صادقی و سلطانی رنانی (۲۰۲۳) در پژوهشی نشان داده‌اند که سیاست جنایی برای پاسخ‌دهی به جرایم اقتصادی رویکردهای متفاوتی از جمله اصلاح و بازپروری بزهکاران اقتصادی در پیش گرفته است. کتارن (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان داده که در بررسی کشف گسترش جرایم اقتصادی در بیشتر کشورها، سر نخ‌ها معمولاً به قوانین و سیاست جنایی آنها منتهی می‌شود. بنابراین می‌توان علاوه بر حقوق کیفری در پیش‌بینی تخلفات مربوط به جرایم اقتصادی از راهبردهای مشارکتی نیز استفاده کرد. باتون و شفر (۲۰۲۳) در پژوهشی نشان داده‌اند که جرایم مرتبط با جرم‌شناسی اقتصادی یک مشکل اجتماعی مهم است که شایسته توجه محققان اجتماعی برای درک این مشکلات و توسعه راه‌حل‌ها است.

روش‌شناسی

در این پژوهش از پارادایم‌های تفسیری و روش کیفی گراند تئوری یا داده بنیاد برای انجام پژوهش استفاده شده است. این روش به منظور اکتشاف پدیده‌هایی است که در برخی جوامع کمتر به آنها پرداخته شده یا رویکردهای موجود نتوانسته‌اند آن پدیده را به خوبی و درستی تبیین کنند. با توجه به دانش نظری موجود سیاست جنایی در حوزه اقتصاد لازم است با روش داده بنیاد یا یک الگوی جدیدی تدوین کرد یا الگوهای قبلی را توسعه داد. در روش گراند تئوری با استفاده از آرای نخبگان و متخصصان سیاست جنایی می‌تواند الگویی بومی و برخاسته از داده را تدوین کرد که بهتر از الگوهای موجود، توان تبیین جرایم اقتصادی در جامعه ایران را داشته باشد. گردآوری اطلاعات از طریق ادبیات نظری، اسناد سیاست‌گذاری، گزارش‌های معتبر پژوهشی و مصاحبه عمیق انجام شده است و تجزیه و تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شده است. شیوه نمونه‌گیری نیز به صورت هدفمند بوده و فرایند نمونه‌گیری تا اشباع نظری ادامه یافته و در نهایت مصاحبه‌های پژوهش با ۱۷ مصاحبه از نخبگان و متخصصان سیاست جنایی به اشباع نظری رسیده است. در نهایت همه یافته‌های کیفی در قالب یک مدل پارادایمی ارائه شده است.

یافته‌های پژوهش

ارایه مدل سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد

اجرای سیاست جنایی در حوزه اقتصاد در ایران همیشه یک موضوع بسیار مهم و پر چالش بوده است. تقریباً چندین دهه است که ایده اجرای قانون کیفری در حوزه اقتصاد انجام شده است و تاکنون چندین مدل از قانون جزایی کشور در حوزه اقتصاد بیرون آمده است که همچنان تحولات رو به رشدی را تجربه کرده است. سیاست جنایی در ایران به مانند بسیاری از کشورهای پیشرو در این حوزه مسیر پویایی را طی کرده و همواره میل به تحقق یک قانون کیفری بهتر و توانایی تحقق آرمان‌های مردم، سیاست ایده‌آل نظام قضایی بوده است. بنابراین سیاست جنایی ملی باید دارای ویژگی‌هایی باشد که مختص ایران با مختصات خاص خود باشد. سیاست جنایی کشور در حوزه اقتصاد باید معتبر، اصیل، کاربردی و با پشتوانه جامعه مدنی باشد و شامل قوانین عرفی، نظام ارزش‌ها و اعتقادات، و برون‌داد یک حکمرانی مدرن و دارای ارزش‌های بین‌المللی باشد. هر چند در حوزه سیاست جنایی مدل‌های متعددی به نظام قضایی پیشنهاد شده‌اند، اما کشور به ویژه در حوزه اقتصاد به مدلی نیاز دارد که به عنوان منبع همه سیاست‌های حقوقی مورد توجه جدی قرار گیرد. برای پاسخ به سوال اصلی پژوهش لازم است ابتدا مدلی برای «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» ارایه شود و بر پایه مولفه‌های مدل می‌توان هم به سوال اصلی و هم سوالات فرعی پاسخ داد. بنابراین در گام اول باید مدل بومی پژوهش را تدوین کرد. برای این کار ابتدا باید پدیده مرکزی مدل که هسته اصلی بحث است را تعریف و شاخص‌سازی کرد.

پدیده مرکزی

پدیده مرکزی در مدل‌های پارادایمی مبین مسأله‌ای است که تمام تلاش‌های پژوهشی حول آن انجام شده است. به عبارت دیگر پدیده مرکزی مسأله اصلی پژوهش است و در این مدل باید سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد را تبیین و تحلیل کرد. اولین گام در این پروسه ارایه مدل، مشخص کردن تمام جوانب و ابعاد پدیده مرکزی است. در همین پژوهش «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» به عنوان پدیده مرکزی با چهار شاخصه اصلی شناخته می‌شود. این شاخص‌ها شامل؛ «ناهماهنگی با توسعه اجتماعی»، «عدم همسویی با ارزش‌های اخلاقی و جهانی»، «عدم امنیت اقتصادی» و «تحت تأثیر ایدئولوژی سیاسی» است. در جدول زیر فرایند کدگذاری تحلیل کیفی پدیده مرکزی انجام شده است.

جدول (۱): دسته‌بندی کدهای پدیده مرکزی

عامل	کدگزینشی	کد محوری	کدهای باز	منبع
پدیده	سیاست	ناهماهنگی با	توسعه سیستم قضایی بخشی از توسعه	مصاحبه ۴، ۱۱، علی‌عرب

مرکزی	جناپی	توسعه اجتماعی	جامعه	و همکاران (۲۰۲۲)
	مشارکتی		سیاست جناپی در بخش اقتصاد ناکارآمد است.	مصاحبه ۷، ۲، غلامی و همکاران (۲۰۱۶)
	ایران در		تأثیر منفی بر توسعه	محمدری و زرگر (۲۰۱۸)
	حوزه اقتصاد		فساد اقتصادی مانع توسعه بوده	جمالی اسگویی و همکاران (۲۰۲۰)، مصاحبه ۱،
			سهم جرایم اقتصادی از کل جرایم بسیار بالاتر است.	غلامی و همکاران (۲۰۱۶)، مصاحبه ۱۶، ۱۷
		عدم همسویی با	جرایم اقتصادی با اصول اخلاقی منافات دارند.	مصاحبه ۶، ۸
		ارزش های اخلاقی و جهانی	جرم اقتصادی در تضاد با اخلاق سازمانی	مصاحبه ۱، ۳
			سلامت اقتصادی بخشی از اصول اخلاقی کشورهای توسعه یافته	مصاحبه ۱، ۱۴
			جرایم اقتصادی باعث فرار سرمایه از کشور هستند	مصاحبه ۱۰، ۱۳
		عدم امنیت اقتصادی	اخلال در نظام اقتصادی	شمس ناطری و توسلی زاده (۲۰۱۲)
			جرایم اقتصادی مستقیماً امنیت کشور را متأثر می کنند	حطمی و همکاران (۲۰۱۸)
			فساد اقتصادی عامل بی اعتمادی	مصاحبه ۱۳
			فساد اقتصادی عامل نااطمینانی در بازار	آشنا و لعل خضری (۲۰۲۳)
		تحت تأثیر ایدئولوژی سیاسی	عدم سزادهی دولتی مجرمان رده بالا	مصاحبه ۸
			الگوی نظام سیاسی در ایجاد و تداوم فساد	جمالی اسگویی (۲۰۲۰)
			اعمال نفوذ نظام سیاسی در پرونده های اقتصادی	مصاحبه ۸، ۱۲
			وفاداری به جای تخصص گرایی	مصاحبه ۵

اطلاعات جدول فوق بر اساس اطلاعات موجود در ادبیات نظری، اسناد سیاستگذاری، گزارش های معتبر پژوهشی و متن مصاحبه های انجام شده با خبرنگاران و اساتید حوزه سیاست جناپی گردآوری شده است. بر

اساس این اطلاعات تجمیعی چهار بعد اصلی تشکیل دهنده پدیده مرکزی؛ یعنی سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد هستند.

سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد

پدیده مرکزی این پژوهش که «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» است با چهار مقوله اصلی تعریف شده است. این مقولات شامل؛ ناهماهنگی با توسعه اجتماعی، عدم همسویی با ارزش‌های اخلاقی و جهانی، عدم امنیت اقتصادی و تحت تأثیر ایدئولوژی سیاسی است. در ایران مانند همه کشورهای دنیا تمایل به تحقق یک سیاست جنایی ملی یکی از برنامه‌های اصلی در توسعه ملی است، همانطور که اسناد رسمی دولتی و لوایح نشان می‌دهد، سیاست جنایی کشور مطابق با آرمان‌ها و ارزش‌های برگرفته از خود ملت ایران است. علاوه بر این، سیاست جنایی نیز می‌تواند برای کمک به تحقق اهداف دولت؛ یعنی تحقق عدالت کیفری مشارکت داشته باشد. سیاست جنایی به عنوان تلاشی عقلانی و منطقی برای پیشگیری و بازدارندگی از جرایم با استفاده از قوانین کیفری و سیستم عدالت کیفری تعریف می‌شود. در حالت ایده‌آل سیاست جنایی باید جنبه‌های جامعه شناسی حقوقی را در نظر بگیرد و به آینده برسد. شواهد موجود و تورم پرونده‌های قضایی نشان داده که سیاست جنایی کشور با توسعه اجتماعی و نیازهای جامعه ایران مطابقت ندارد و در حوزه جرایم اقتصادی قوانین موجود جوابگویی وضعیت کلی جامعه نیست و در حوزه اقتصادی سیاست جنایی کشور با ارزش‌های اخلاقی و جهانی اقتصاد هماهنگ و همسو نیست و در موارد زیادی این سیاست جنایی به حقوق اقتصادی شهروندان آسیب می‌رساند. سطح بالایی از فساد و جرایم کلان اقتصادی در کشور باعث تضییع حق بسیاری از شهروندان شده است و این سیاست جنایی اقتصادی نمی‌تواند امنیت اقتصادی و نظم عمومی را حفظ و کنترل کند. همچنین در ایران سیاست جنایی بخشی از قانون سیاسی کل دولت است و اجرای سیاست‌های جنایی در هر حوزه‌ای، بخشی از مأموریت دولت بوده و این سیاست‌ها تحت تأثیر ایدئولوژی سیاسی کشور تمام فرایندهای قضایی کشور را کنترل و مدیریت می‌کند. علاوه بر این، می‌توان توصیف کرد که سیاست جنایی ملی، بخشی از سیاست کلی نظام به عنوان یک کل است که بخشی از یک برنامه گسترده‌تر، توسعه اجتماعی است که فرایند قانون‌گذاری آن به منظور بخشی از تلاش دولت برای تحقق رفاه اجتماعی است. اما در عمل این سیاست‌های جنایی نتوانسته‌اند محرکی برای برنامه‌های توسعه‌ای کشور یا توسعه اجتماعی باشند.

شرایط علی

شرایط علی در مدل پارادایمی شامل مجموعه علل و عواملی است که پدیده مرکزی «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» را ایجاد می‌کنند. شرایط علی که بیانگر وقایع یا اتفاقاتی است که مستقیماً

بر پدیده مرکزی تأثیر می‌گذارند و موجب وقوع یا توسعه پدیده می‌شوند. در این پژوهش شرایط علی شامل سه شرط اصلی؛ احساس نیاز به سیاست جنایی مشارکتی، پذیرش اصل حاکمیت الهی و اصلاح ساختارهای قضایی و اقتصادی بوده است که این سه شرط تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» داشته‌اند. در جدول زیر فرایند کدگذاری تحلیل کیفی شرایط علی انجام شده است.

جدول (۲): دسته‌بندی کدهای شرایط علی

عامل	کدگزینی	کد محوری	کدهای باز	منبع
شرایط علی	احساس نیاز به سیاست جنایی مشارکتی	مردم	مردم ذی‌نفعان اصلی یک سیاست‌گذاری خوب هستند	نادری و همکاران (۲۰۱۹)، مصاحبه ۳، ۱
			دخالت دادن مردم در سیاست جنایی یک نیاز فردی است	شیعه‌علی و همکاران (۲۰۱۴)، مصاحبه ۱۳، ۱۷
		نهادهای	نهادهای مدنی می‌توانند به بهبود سیاست‌گذاری‌ها کمک کنند	حسینی و محمود سلطانی (۲۰۱۴)، مصاحبه ۵
			نهادهای هم به عدالت قضایی نیاز دارند	علی‌عرب و همکاران (۲۰۲۱)، مصاحبه ۵، ۹
			وجود نهادهای مدنی بخشی از سیاست جنایی است	مصاحبه ۱، ۲، ۶، ۹
	پذیرش اصل حاکمیت الهی	ارزش یگانه بودن خداوند	سیاست جنایی کشور باید مبتنی بر دین الهی باشد	مصاحبه ۲، حاجی‌تبار فیروزجایی و همکاران (۲۰۲۲)
			تبلور ارزش‌های دینی در سیاست جنایی	غلامی و رحمانی (۲۰۱۶)
			خداوند عادل‌ترین قاضی است	مصاحبه ۱۱، ۱۳
		ارزش‌های انسانی	انسان دوستی در مقیاس جهانی	مصاحبه ۴، ۷
			ارزش و مقام والای انسان	مصاحبه ۹، ۱۱
		ارزش وحدت ملی	سیاست جنایی باید مبتنی بر وحدت ملی باشد	مصاحبه ۴، ۸، ۱۰
			لحاظ انسجام ملی در سیاست‌گذاری	مصاحبه ۴، ۱۳

مردم‌مداری و دموکراسی	نهادینه کردن مردم‌سالاری دینی	مصاحبه ۱۲، ۱۶
	نقش پررنگ مردم در سیاست‌گذاری	مصاحبه ۷، ۱۷
	تحقق مردم‌سالاری واقعی	مصاحبه ۲، ۴
ارزش عدالت اجتماعی	هدف نهایی عدالت است	مصاحبه ۱۷،
	گسترش آرمان عدالت و برابری	غلامی و رحمانی (۲۰۱۶)
	هدف ایجاد عدالت در سیستم قضایی کشور	مصاحبه ۱۳
ساختار قضایی	نیاز به سازوکارهایی عقلانی	ایروانیان (۲۰۱۳)
	برقراری دادرسی منصفانه	اکبری و همکاران (۲۰۲۲)
	مدیریت تعارض منافع	پاشایی و معتمدی (۲۰۱۹)
	اصلاح فرآیندهای رسیدگی	شیعه‌علی و همکاران (۲۰۱۵)، مصاحبه ۱۳
ساختار اقتصادی	شکل دولتی بودن اقتصاد	مصاحبه ۳، مومنی و همکاران (۲۰۲۲)
	عمل نشدن به اصل ۴۴ قانون اساسی	قانون اساسی، مصاحبه ۳
	ایراد نظام پولی و بانکی	مصاحبه ۶، حطمی و همکاران (۲۰۱۹)
	نفوذ گروه‌های ذی‌نفع	مصاحبه ۱۵، ۱۶

در جدول فوق که به فرایند کدگذاری شرایط علی اختصاص دارد، روند تحلیل مصاحبه‌ها، کدگذاری و استفاده از منابع موجود برای تحلیل مشخص شده است. شرایط علی با سه کدگزینی تعریف شده که برای همه این کدهای گزینی نیز ۹ عدد کدمحوری و ۲۶ کد باز با چندین مصاحبه و منبع علمی به عنوان پشتیبانی وجود دارند. بر همین اساس اصلی‌ترین شرایط علی برای تدوین الگوی «سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد» در ابتدا «احساس نیاز به سیاست جنایی مشارکتی»، «پذیرش اصل حاکمیت الهی» و «اصلاح ساختارهای قضایی و اقتصادی» می‌توان دید. با وجود وضعیت کنونی فساد و جرایم اقتصادی

کشور، این احساس نیاز به وجود می‌آید که سیاست‌های اقتصادی به گونه‌ای تدوین شوند که راه را بر افزایش هر روزه این جرایم ببندند و در زمینه پیشگیری از جرایم اقتصادی موفق عمل کنند. علاوه بر این در حاکمیت الهی حاکم بر نظام سیاسی کشور اصل بر عدالت، سلامت و برابری در جامعه است که جرایم اقتصادی در گام اول تهدیدی جدی برای محتوای دینی حکومت اسلامی خواهد بود. چرا که ارزش‌های دینی جامعه ایرانی با این حجم بالای فساد و جرایم اقتصادی کشور سازگار نیست. برای بهبود این وضعیت سیاست جنایی کشور در حوزه اقتصاد و خود نظام اقتصادی به تبع آن به اصلاحات ساختاری اساسی نیاز دارد. بنابراین این سه دلیل می‌تواند علت‌های مهمی برای تدوین یک الگوی بومی از سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد باشد.

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای بستری برای بروز پدیده مرکزی هستند و موقعیت‌هایی را ایجاد می‌کنند که افراد و سازمان‌ها تحت این موقعیت‌ها از خود کنش نشان می‌دهند. شرایط زمینه‌ای در این پژوهش شامل سه مقوله اصلی؛ توان‌افزایی جامعه مدنی، پاسخ دولتی قوی و کنترل و پیشگیری هستند. فرایند کدگذاری مقولات در جدول زیر انجام شده است.

جدول (۳) دسته‌بندی کدهای شرایط زمینه‌ای

عامل	کدگزینی	کد محوری	کدهای باز	منبع
شرایط زمینه‌ای	توان‌افزایی جامعه مدنی	بهره‌گیری از بازیگران محلی	به کارگیری ظرفیت‌های بومی جامعه	علی‌عرب و همکاران (۲۰۲۲)، مصاحبه ۱۲، ۱۳
			استفاده از تجارب ذی‌نفعان محلی	مصاحبه ۱۰، ۱۵
			میدان دادن به سمن‌های محلی	مصاحبه ۱۰، ۱۶
		ظرفیت‌افزایی از توان دولت و ملت	حمایت دولتی از نهادهای مردمی	مصاحبه ۳، ۵
			بهره‌گیری از رویکردهای مشارکتی	مصاحبه ۱۴، زینالی (۲۰۰۸)
		شناسایی این نهادهای ترقی‌خواه	همگرایی بین نهادهای مدنی	علی‌عرب و همکاران (۲۰۲۲)، مصاحبه ۱۱
			استفاده از نهادهای پرچم‌دار تغییر	مصاحبه ۵، ۱۲
			میدان دادن به نهادهای تاثیرگذار	مصاحبه ۱۰، ۱۲
	پاسخ دولتی قوی	تضمین دادگری دولتی	پیگیری جدی مجرمان از طرف قوه قضائیه	مصاحبه ۶، ۱۱
			آموزش قضات متخصص	جعفری‌دولت‌آبادی (۲۰۱۱)

مصاحبه ۶، جعفری دولت آبادی (۲۰۱۱)	همکاری ضابطان دادگستری			
عسکری و همکاران (۲۰۲۲)	برتری واکنش کیفری	سرکوب کیفری		
مصاحبه ۱۱، ۱۳	سزادهی و مجازات مجرمان			
مصاحبه ۶، ۱۳	برخورد قاطع برای برقراری امنیت			
مصاحبه ۱۱	کیفرخواست شدید			
حسینی و اسمعیل زاده (۲۰۱۵)	شدت عمل و عدم سهل انگاری در بررسی پرونده ها	کیفر جدی مجرمان اقتصادی		
لازرز (۲۰۲۱)، مصاحبه ۱۷	اعمال کیفرهای سخت گیرانه و جدی			
محمدنسل (۲۰۱۴)، مصاحبه ۳	حذف یا محدود کردن عوامل جرمزا	تقدم پیشگیری بر کیفردهی		
مصاحبه ۸، لازرز (۲۰۲۱)	جایگزین کردن راهبردهای پیشگیرانه به جای سزادهی			
مصاحبه ۵، رمضان خواه تبریزی و همکاران (۲۰۲۴)	کنترل محیطی	کنترل ساختارهای جرمزا	کنترل و پیشگیری	
مصاحبه ۲، رمضان خواه تبریزی و همکاران (۲۰۲۴)	کنترل زمینه های ذهنی جرایم			

در جدول فوق که به فرایند کدگذاری شرایط زمینه ای اختصاص دارد، روند تحلیل مصاحبه ها، کدگذاری و استفاده از منابع موجود برای تحلیل مشخص شده است. شرایط زمینه ای با سه کدگزینی تعریف شده که برای همه این کدهای گزینی نیز ۸ عدد کدمحوری و ۲۱ کد باز با چندین مصاحبه و منبع علمی به عنوان پشتیبانی وجود دارند. شرایط زمینه ای که به نوعی بستری برای تحقق یک پدیده هستند، در مدل پارادایمی پژوهش با سه مقوله اصلی؛ توان افزایی جامعه مدنی، پاسخ دولتی قوی و کنترل و پیشگیری تعریف شده اند. توان افزایی جامعه مدنی می تواند بستر مهمی برای توسعه مدل سیاست جنایی باشد. توان افزایی جامعه مدنی با مقولات کوچکتری مانند؛ بهره گیری از بازیگران محلی، ظرفیت افزایی از توان

دولت و ملت و شناسایی نهادهای ترقی خواه تعریف شده است. در این راستا برای تحقق سیاست جنایی مشارکتی در حوزه اقتصاد باید ضمن استفاده از بازیگران محلی و همه ذی نفعان، همزمان بین دولت و ملت هماهنگی استراتژیک برای بهره‌وری بیشتر در جریان باشد. در این مسیر نهادهایی که تمایلات ترقی خواهانه دارند، باید در خدمت سیاست جنایی قرار بگیرند تا ضعف‌های موجود مرتفع گردند. فساد اقتصادی در گذشته تا کنون با سیاست‌های جنایی مختلفی پاسخ گرفته و در گذشته ابتدایی‌ترین پاسخ به جرایم اقتصادی کیفردهی سخت دولتی بوده که از آن به عنوان سیاست تقنینی یاد می‌کنند. امروزه در سیاست جنایی جدید کمتر به این راه‌حل‌ها می‌پردازند، اما با توجه به گستردگی دامنه جرایم اقتصادی لازم است. حتماً پاسخ جدی دولتی به جرایم اقتصادی وجود داشته باشد و مجرمان اقتصادی در کوتاه‌ترین زمان ممکن مورد سزادهی و کیفرخواست قرار گیرند. علاوه بر این کنترل و پیشگیری از جرایم اقتصادی باید با بالاترین شیوه ممکن در نظام سیاست جنایی کشور مورد پیگیری قرار گیرد و کنترل و پیشگیری ابزاری برای مقابله با جرایم شدید اقتصادی باشد.

شرایط مداخله‌گر

مداخله‌گرها در مدل پارادایمی نقش شتاب‌دهنده یا بازدارنده دارند. این عوامل هم می‌توانند وقوع پدیده مرکزی را سرعت بخشند، هم مانع تحقق آن شوند. این شرایط ماهیتاً به صورت اقتضایی و غیرمنتظره ظاهر می‌شوند. از این رو، نحوه پاسخگویی به این نوع شرایط نیز به صورت اقتضایی و بسته به موقعیت صورت می‌گیرد. در مدل پژوهش شرایط مداخله‌گر شامل دو مولفه مهم «نظارت و پایش» و «تدوین سیاست‌های مبنی بر تحقیق و ارزیابی» هستند. در ادامه جدول فرایند کدگذاری نیز ارائه شده است.

جدول (۴): دسته‌بندی کدهای شرایط مداخله‌گر

عامل	کدگزینشی	کد محوری	کدهای باز	منبع
شرایط مداخله‌گر	نظارت و پایش	نظارت بر قوه مجریه	شفاف سازی در حوزه‌های اجرایی	شمس‌ناتری و توسلی‌زاده (۲۰۱۲)، مصاحبه ۱
			نظارت بر سیستم پولی و بانکی	مصاحبه ۱۴
			نظارت بر روندهای تصمیم‌گیری	مصاحبه ۱
		نظارت بر قوه مقننه	نظارت شورای نگهبان	مصاحبه ۱۷، قانون اساسی
			ارزیابی رفتار نمایندگان	مصاحبه ۱۱

مصاحبه ۱۷، قانون اساسی	نظارت نهادی	نظارت بر قوه قضائیه	
مصاحبه ۹	سیستم نظارتی مردمی		
مصاحبه ۲	پیشگیری از نفوذ سیاستگذاری غیر علمی	تحقیق و پژوهش	تدوین سیاست‌های مبنی بر تحقیق و ارزیابی
حسینی و اسمعیل‌زاده (۲۰۱۵)	عدم سیاست‌زدگی در تدوین سیاست‌ها		
مصاحبه ۲	سیاست‌های مبتنی بر شواهد علمی و تجربی		
لازرز، ۱۴۰۰	آشناسازی پژوهشگران و دانشجویان با مبانی سیاست جنایی		
مصاحبه ۶	نهادینه شدن ارزیابی تحقیقات	ارزیابی سیاست‌ها	
مصاحبه ۱۰	اطلاع‌رسانی و بهبود تصمیم‌گیری‌های دولتی		
مصاحبه ۹	تکیه بر عقلانیت		
تقی‌زاده و همکاران (۲۰۱۹)، مصاحبه ۶	ارزیابی‌های علمی و فنی		

در جدول فوق که به فرایند کدگذاری شرایط مداخله‌گر اختصاص دارد، روند تحلیل مصاحبه‌ها، کدگذاری و استفاده از منابع موجود برای تحلیل مشخص شده است. شرایط مداخله‌گر با دو کدگزینی تعریف شده که برای همه این کدهای گزینی نیز ۵ عدد کدمحوری و ۱۵ کد باز با چندین مصاحبه و منبع علمی به عنوان پشتیبانی وجود دارند.

شرایط مداخله‌گر همانطور که از نامش پیداست، مداخله‌گرهایی هستند که تحقق سیاست جنایی را یا سرعت می‌بخشند یا مانع می‌شوند. در این مدل دو مولفه «نظارت و پایش» و «تدوین سیاست‌های مبنی بر تحقیق و ارزیابی» وجود دارند که می‌توانند شتاب‌دهنده سیاست‌های جنایی در حوزه اقتصاد باشند. مولفه «نظارت و پایش» شامل نظارت سه گانه بر سه قوه اصلی نظام است. به عبارت دیگر هر سه قوی اصلی نظام در راستای پیشگیری از جرایم اقتصادی باید مورد نظار و ارزیابی قرار گیرند. بر همین اساس نظارت همه جانبه باعث تحقق سیاست‌های پیشگیرانه از سیاست جنایی در حوزه اقتصاد می‌شوند. علاوه بر این «تدوین سیاست‌های مبنی بر تحقیق و ارزیابی» می‌تواند مفرهای جرم‌زا در سیاست جنایی را ببندند. به طور کلی سیاست‌های جنایی قبل از تدوین باید منطبق بر پژوهش و تحقیق علمی باشند و حتی بعد از تدوین باید در مورد میزان اثرگذاری آنها ارزیابی‌های مستمری صورت بگیرد. مداخله‌گرها نیز مستقیم بر راهبردهای سیاست جنایی در حوزه اقتصاد تاثیر دارند.

راهبردها

راهبردها یا استراتژی‌ها فرایند تعیین اهداف و برنامه‌ریزی برای دستیابی به آنهاست. در مدل‌های پارادایمی راهبردها محصول شرایط و منجر به شکل‌گیری پیامدهایی برای سازمان می‌شوند. به عبارت دیگر راهبردها کنش‌های متقابلی هستند که برای مدیریت، برخورد و پاسخ به پدیده مرکزی ارایه می‌شوند. راهبردها در مدل پارادایمی بخش مهمی از مدل بوده و تحلیل و تفسیر از الگوی به دست آمده هدفمندتر خواهند کرد. در این مدل راهبردها شامل چهار مولفه اصلی؛ «همکاری یکپارچه نهادی»، «اصل تعادل و هماهنگی»، «تقویت سیاست‌گذاری و قانونگذاری» و «پاسخ جامعوی» هستند. در ادامه ضمن تفسیر و تحلیل هر راهبرد، جدول کدگذاری آنها نیز ارایه شده است.

جدول (۵): دسته‌بندی کدهای راهبردها

عامل	کدگزینی	کد محوری	کدهای باز	منبع
راهبردها	همکاری یکپارچه نهادی	همکاری نهادهای نظارتی	همکاری یکپارچه و هماهنگ	مصاحبه ۱۲
		همکاری نهادهای اجرایی	نظارت همه جانبه بر روند دادرسی	مصاحبه ۷
			همکاری همه دستگاه‌ها در اجرای احکام	مصاحبه ۱۰
			استفاده از روش‌های غیرقضایی حل اختلافات	مصاحبه ۱۵
اصل تعادل و هماهنگی	تعالد میان قدرت دینی و انتخاب ملی	تعالد در تفکیک و ارتباط قوای سه گانه	تعادل در منافع فردی و جامعه	مصاحبه ۱
			حل تنش‌های دین و جامعه	مصاحبه ۲
			هماهنگ بودن قوانین با شرع مقدس	مصاحبه ۱، قانون اساسی
	تعالد در تفکیک و ارتباط قوای سه گانه	تعالد در تفکیک و ارتباط قوای سه گانه	تعادل معقول میان قوای سه گانه	مصاحبه ۸
			عدم تداخل مسئولیت‌ها و دخالت در وظایف قوا	مصاحبه ۸، قانون اساسی
			استقلال قوا از همدیگر	مصاحبه ۱، قانون اساسی
			تفکیک در عین حال هماهنگی	مصاحبه ۸
	تعالد در نظارت متقابل میان نهادهای مختلف حاکمیت	تعالد در نظارت متقابل میان نهادهای مختلف حاکمیت	پای‌بندی دقیق نهادها به قانون	مصاحبه ۶
			عدم انحراف همه نهادها از قانون	مصاحبه ۱۰
			مکانیسم نظارت و بازرسی و کنترل	مصاحبه ۹
			ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیرضرور	قانون اساسی
			تضمین حق تأمین امنیت قضایی برای	مصاحبه ۴

		تضمین حقوق فردی و تأمین حقوق اجتماعی	عموم	
			تضمین حقوق اقتصادی شهروندان	مصاحبه ۱۵
			تضمین مالکیت شخصی	قانون اساسی، مصاحبه ۸، ۱
		تعالد میان مقامات حکومتی و نهادهای جامعه مدنی در تصمیم گیری ها	تضمین حقوق فردی و تأمین حقوق اجتماعی	مصاحبه ۴، ۲
			تصمیم گیری مشترک	مصاحبه ۷
			حمایت تصمیم های کلان	مصاحبه ۵
	تقویت سیاست گذاری و قانونگذاری	سیاستگذاری	تصمیم مشترک مقامات حکومتی و نهادهای جامعه مدنی	مصاحبه ۹، ۱
			سیاستگذاری در راستای کنترل جرم اقتصادی	مصاحبه ۲، ۴، ۸
		قانونگذاری	سیاست گذاری در حوزه های پولی و بانکی	مصاحبه ۱۴، حطمی و همکاران (۲۰۱۸)
			بازبینی در قانون گذاری	مصاحبه ۱۴، ۱۵
	پاسخ جامعه‌وی	کیفرهای اجتماع محور	نظارت بر اجرای قوانین	مصاحبه ۲، ۱۴، ۱۷
			آموزش مسئولیت پذیری به عموم مردم	لازرژ (۲۰۲۱)، مصاحبه ۱۲
			مردم مدارانه کردن تأمین امنیت	دلما سمارتی (۲۰۲۰)، لازرژ (۲۰۲۱)
			کیفردهی های جایگزین	لازرژ (۲۰۲۱)، مصاحبه ۱۶
			کیفر در بستر جامعه	مصاحبه ۱، ۵، ۷
		حاکمیت جامعه مدنی	واکنش اجتماعی به جرم	دلما سمارتی (۲۰۲۰)، زینالی (۲۰۰۸)، مصاحبه ۱
			همکاری های مدنی برای پیشگیری از جرم	کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته سازمان ملل (۲۰۰۳)، مصاحبه ۶، ۱۱
			مداخله جامعه مدنی در سیاست جنایی	دلما سمارتی (۲۰۲۰)، علی عرب و همکاران، (۲۰۲۱)، مصاحبه ۲، ۱۱
			پیشگیری و پاسخ دهی - مجازات و بازپذیر سازی	دلما سمارتی (۲۰۲۰)، مصاحبه ۵، ۸

واگذاری به امور به سطوح محلی و سازمان‌های غیردولتی	حسینی و محمودسلطانی (۲۰۱۶)، مصاحبه ۵، ۱۴
پیوند قوی تر پلیس با شهروندان	مصاحبه ۲، ۱۰:۱۳
مشاوره یا همکاری بین پلیس و شهروندان محلی	مصاحبه ۱، ۱۰:۱۶
مشارکت اعضای جامعه در پیشگیری از جرم	مصاحبه ۹، حطمی و همکاران (۲۰۱۹)
تأثیر مثبت اعضای جامعه بر پیشگیری و کنترل جرم	دلماش مارتی (۲۰۲۰)، مصاحبه ۵
همکاری ضابطان دادگستری و دستگاه قضایی و مردم	مصاحبه ۱، ۹، ۱۱
مشارکت مردم در حل و فصل مبتنی بر صلح و سازش و میانجیگری	مصاحبه ۲، ۱۷
مشارکت مردم در تلطیف نمودن مجازات‌ها	حسینی و محمودسلطانی (۲۰۱۶)
مشارکت مردم برای مدیریت بهتر جرم	مصاحبه ۵، ۹، ۱۵
سرمایه اجتماعی و جلوگیری از جرم	خواججه‌نوری و زارعی محمودآبادی (۲۰۱۶)، مصاحبه ۴
بازپذیری اجتماعی بزهکار	رستمی (۲۰۰۷)

در جدول فوق که به فرایند کدگذاری راهبردها اختصاص دارد، روند تحلیل مصاحبه‌ها، کدگذاری و استفاده از منابع موجود برای تحلیل مشخص شده است. راهبردهای این مدل با چهار کدگزینی تعریف شده که برای همه این کدهای گزینی نیز ۱۳ عدد کدمحوری و ۴۵ کد باز با چندین مصاحبه و منبع علمی به عنوان پشتیبانی وجود دارند. نا گفته پیداست که بخش مهم این مدل پارادایمی که نقش مهمی در سیاست جنایی مشارکتی کشور در حوزه اقتصاد دارد، استراتژی‌هایی برای تبیین این سیاست‌ها هستند. آنچه از هسته برخی مصاحبه‌ها بیرون می‌آید، راهبردها یا استراتژی‌هایی برای سیاست جنایی مشارکتی کشور در حوزه اقتصاد در بین نخبگان و اساتید حوزه سیاست جنایی وجود دارند که می‌توانند به پیامدهای

مطلوبی برای سیاست جنایی کشور منجر شوند. راهبردهای به دست آمده چهار مقوله اصلی؛ همکاری یکپارچه نهادی، اصل تعادل و هماهنگی، تقویت سیاست گذاری و قانونگذاری و پاسخ جامعوی هستند. در مقوله اول همکاری یکپارچه نهادی وجود دارد. با توجه به تعدد نهادهای مرتبط با پیشگیری و مبارزه با جرایم اقتصادی در موارد زیادی موازی کاری، تداخل وظایف و یا بی تفاوتی در بین این نهادها وجود دارد. بر اساس آمارهای رسمی حدود بیست نهاد دولتی فقط برای مبارزه با فساد وجود دارند که عملاً خروجی مشخصی در مورد اقداماتشان وجود ندارد. با وجود این همه نهاد مبارزه کننده فساد، اما آمار جزایم اقتصادی مداوم در حال افزایش است. بنابراین برای حصول نتیجه لازم است این نهادها ضمن هماهنگی با همدیگر به صورت یکپارچه ای علیه جرایم و فساد اقتصادی اقدام کنند. علاوه بر این سیاست جنایی برای موفقیت در زمینه اقتصادی به تعادل و هماهنگی نیاز دارد. این تعادل می تواند در بین قدرت دینی و سیاسی جامعه، تعادل در تفکیک و ارتباط قوای سه گانه، تعادل بین نهادهای مختلف و حقوق فردی و اجتماعی برقرار شود. علاوه بر این مهمترین راهبردی که باید به آن تاکید کرد، تقویت سیاست ها و قوانین در مواجهه با فساد اقتصادی هستند. بدون شک قوانین مرتبط با فساد بازدارندگی لازم را در ارتباط با پیشگیری از جرم ندارند و لازم است مورد بازبینی قرار گیرند. در نهایت پاسخ جامعوی به عنوان مهمترین راهبرد در سیاست جنایی تاثیرگذاری بالایی دارند. پاسخ جامعوی به عنوان مهمترین دستاورد سیاست جنایی مشارکتی در عصر حاضر بسیار مورد توجه قرار گرفته و بسیاری از نظام های جنایی امروزی آن را در مرکز سیاست جنایی خود تعریف می کنند. پاسخ جامعوی به جرایم اقتصادی با مقولاتی مانند؛ کیفرهای اجتماع محور، حاکمیت جامعه مدنی، ظهور پلیس جامعوی و مشارکت اجتماعی شناخته شده و روندهای جایگزینی و بازپروری و امثالهم را جایگزین کیفر دهی کرده است. پاسخ جامعوی مستلزم مشارکت مردم و نهادهای مدنی در پیشگیری از جرم است.

پیامدها

پیامدها در یک مدل آن نتایج مورد انتظار برای محقق هستند. تدوین پیامدها در مدل به نحوی اتمام مقوله بندی مدل نیز هست و تفسیر نتایج با وجود پیامدهای موجود در مدل هدفمند خواهند شد. به طور کلی نتایج نهایی پژوهش که در پیامدها مستتر هستند، می توانند از کاربردها حاصل شوند. در این مدل سه پیامد مهم؛ «ترسیم مختصات سیاست جنایی ایران در اقتصاد»، «پیاده سازی آرمان های سیاست جنایی کشور» و «تمکین مالیاتی عمومی» به دست آمده است. در ادامه فرایند کدگذاری جداول انجام شده است.

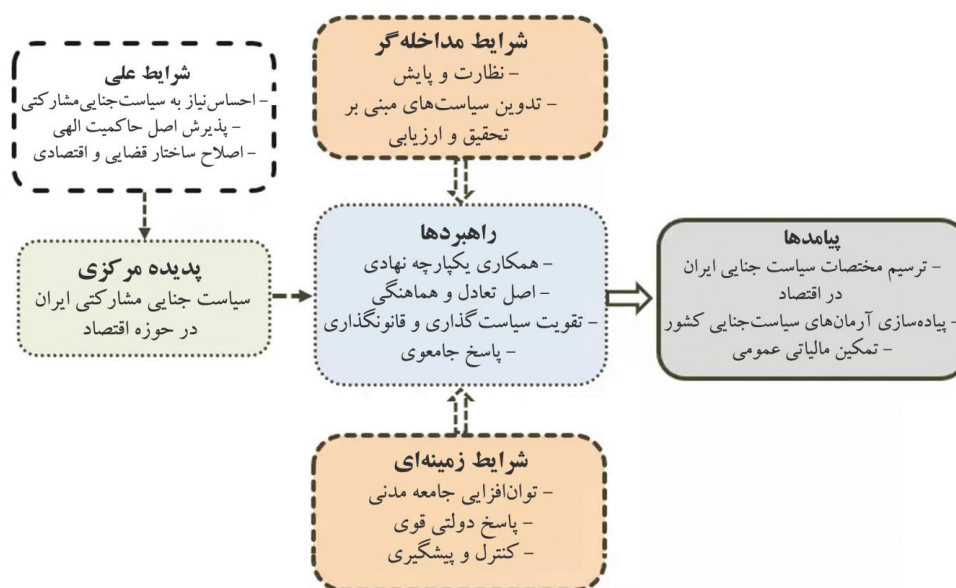
جدول (۶): دسته بندی کدهای پیامدها

عامل	کدگزینشی	کد محوری	کدهای باز	منبع
پیامدها	ترسیم مختصات سیاست جنایی ایران در اقتصاد	حمایت و توجه به وجود قانون جزای عرفی	بازنمایی آداب و رسوم و فرهنگ‌های گوناگون در سیاست جنایی	مصاحبه ۶، ۱۰، ۱۲
			تأثیرگذاری ارزش‌های قومی در قوانین عرفی	مصاحبه ۲، ۹
			جانمایی قوانین نانوشته و حقوق عرفی در سیاست جنایی	صبوری‌پور و خلیل‌زاده (۲۰۱۸)، مصاحبه ۲
			پتانسیل تحقق پلورالیسم حقوق کیفری	مصاحبه ۳، ۱۷
		تأثیر هنجارهای دینی در شکل گیری سیاست جنایی کشور	آمیختگی دین و قوانین	مصاحبه ۱۲
			ترکیب اسلامیت با روح قانون اساسی	قانون اساسی، غلامی و رحمانی (۲۰۱۷)، مصاحبه ۱
			تأثیرگذاری ارزش‌های دینی در قوانین	قانون اساسی، مصاحبه ۲
			کیفردهی بر پایه اصول دینی	مصاحبه ۱، ۴
		تجدد خواهی و تحول‌گرایی در سیستم قضایی کشور	لوايح و قوانینی مدرنی برای پشتیبانی از سیاست جنایی	مصاحبه ۳، ۸
			در اولویت بودن رویه‌های قانونی مدرن	مصاحبه ۱، ۴
			مدرن‌سازی فرایندهای حقوقی	مصاحبه ۳، ۴
	پیاده‌سازی آرمان‌های	نفوذ ارزش‌های جهانی در سیاست جنایی	تمایل به سیاست‌های حقوق بشری	کنوانسیون بین‌المللی حقوق بشر سازمان ملل متحد، مصاحبه ۱۲
			دموکراسی‌سازی و پابندی به آن در سیاست جنایی	مصاحبه ۱۲، ۴
			پذیرش ارزش‌های توسعه‌یافته جامعه بین‌الملل	مصاحبه ۷، ۱۷
			عضویت یا مشارکت در کنوانسیون‌های بین‌المللی	کنوانسیون‌های بین‌المللی سازمان ملل
			هماهنگی با نظام ارزشی حقوق بین‌الملل	مصاحبه ۷
		حفاظت از اصول خدا و دین	اعتماد مردم به ارزش‌های برگرفته از دین در سیاست جنایی	مصاحبه ۱۳

سیاست جنایی کشور	حفاظت از شهروند ایرانی	در تضاد نبودن هنجارهای مقرر در سیاست جنایی با اعتقادات دینی	مصاحبه ۱۲، ۷
		صدور احکام دینی برای جرایم اقتصادی	مصاحبه ۱۶، ۹، ۱
		حفاظت سیاست جنایی از روح شهروند ایرانی	مصاحبه ۵
		حفاظت سیاست جنایی از جسم شهروند ایرانی	مصاحبه ۵
		حفاظت سیاست جنایی از دارایی شهروند ایرانی	مصاحبه ۵
تمکین مالیاتی عمومی	تمکین مالیاتی مردمی	اعتماد به سیستم مالیات ستانی	احمدی موسوی و عبدالرحیمی (۲۰۲۳)
		پذیرش قوانین مالیاتی	خالقی و سیفی قره‌یتاق (۲۰۱۵)
	تمکین مالیاتی شرکتی	توسعه اقتصادی و کاهش جرایم	مصاحبه ۱۴، ۲
		عدم فساد اقتصادی کلان	صاحبه ۱۴، ۲

در جدول فوق که به فرایند کدگذاری پیامدها اختصاص دارد، روند تحلیل مصاحبه‌ها، کدگذاری و استفاده از منابع موجود برای تحلیل مشخص شده است. پیامدهای مدل با سه کدگزینی تعریف شده که برای همه این کدهای گزینی نیز ۸ عدد کدمحوری و ۲۶ کد باز با چندین مصاحبه و منبع علمی به عنوان پشتیبانی وجود دارند. در ادامه همه ابعاد این عامل به تفصیل تحلیل شده‌اند. در نهایت پیامدهای مدل به عنوان آخرین بخش از مدل شامل؛ ترسیم مختصات سیاست جنایی ایران در اقتصاد، پیاده‌سازی آرمان‌های سیاست جنایی کشور و تمکین مالیاتی عمومی است. ترسیم مختصات سیاست جنایی ایران در اقتصاد حالتی ایده‌آل و مطلوب از سیاست جنایی است که باید از آن انتظار پیشگیری از جرایم داشت. این مولفه حمایت و توجه به وجود قانون جزای عرفی دارد، تاثیر هنجارهای دینی در شکل‌گیری سیاست جنایی کشور در نظر دارد، تجدد خواهی و تحول‌گرایی در سیستم قضایی کشور را در اولویت قرار داده و نفوذ ارزش‌های جهانی در سیاست جنایی را می‌پذیرد. به طور کلی یک سیاست جنایی با چنین مختصاتی قطعاً در پیشگیری از جرایم موفق عمل خواهد کرد. همچنین این سیاست جنایی دو آرمان مهم سیاست جنایی که حفاظت از اصول خدا و دین و حفاظت از شهروند ایرانی را در راس امورات خود قرار داده و برای توصیف جامعه اسلامی اهداف متعالی قلمداد می‌شوند. در نهایت پیامد یک سیاست جنایی خوب در حوزه

اقتصاد به تمکین مالیاتی شهروندان و بخش خصوصی منجر می‌شود. مدل پارادایمی پژوهش در شکل زیر نشان داده شده است.

شکل ۱: مدل پارادایمی پژوهش

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف کشف برساخت‌های شخصی نخبگان و اساتید حوزه سیاست جنایی از سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد طراحی شد و نتایج بر اساس سه مرحله کدگذاری تحلیل ۱۷ مصاحبه عمیق از مشارکت کنندگان و تحلیل محتوای چندین کار پژوهشی اصیل و برخی قوانین و کنوانسیون‌ها تعداد ۱۳۰ کد باز، ۴۶ کد محوری و ۱۶ کد گزینشی یا هسته به یک الگوی پارادایمی از سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد رسیده است. همانطور که مدل فوق نشان می‌دهد، کدهای گزینشی اصلی شامل: شرایط علی (احساس نیاز به سیاست جنایی مشارکتی، پذیرش اصل حاکمیت الهی و اصلاح ساختارهای قضایی و اقتصادی)؛ شرایط زمینه‌ای (توان‌افزایی جامعه مدنی، پاسخ دولتی قوی و کنترل و پیشگیری)؛ شرایط مداخله‌گر (نظارت و پایش و تدوین سیاست‌های مبنی بر تحقیق و ارزیابی)؛ پدیده مرکزی (سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد)؛ راهندها (همکاری یکپارچه نهادی، اصل تعادل و هماهنگی، تقویت سیاست‌گذاری و قانونگذاری و پاسخ جامعی)؛ پیامدها (ترسیم مختصات سیاست

جنایی ایران در اقتصاد، پیاده‌سازی آرمان‌های سیاست جنایی کشور و تمکین مالیاتی عمومی) هستند که در یک مدل پارادایمی ضمن توصیفی جامع و کامل از وضعیت سیاست جنایی کشور می‌تواند پاسخگوی سوالات پژوهش باشد. از آنجایی که در سیاست جنایی جدید در همه کشورها به ویژه سیاستی که توسط لازرژ (۲۰۲۱) و دلماس‌مارتی (۲۰۲۰) توصیه شده است، ارکان جامعه مدنی و مشارکت مردمی در آن بسیار پر رنگ است. اما در ایران نیز مدل‌های مختلفی توسط پژوهشگران توصیه شده است که عمدتاً ناکارآمد به نظر می‌رسند. در تایید این گزاره تورم بالای پرونده‌های قضایی در دادگاه‌ها و آمار ناامید کننده فسادهای کلان اقتصادی و جرم‌های مشابه، همگی دال بر ناکارآمدی مدل‌های موجود دارند. بر همین اساس لازم است مدلی بومی و برخاسته از بستر همین جامعه به تبیین موضوع سیاست جنایی کشور در بعد اقتصاد بپردازد. در کل، محقق به دنبال یک چارچوب نظری از برساخت نخبگان و اساتید از سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد بوده است. پیش‌فرض این مطالعه این بود که سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد به عنوان یک راهبرد هدفمند و کنش با معنای تعاملی در بین نخبگان و اساتید کشور بوده که به همین دلیل محقق به دنبال کشف این برساخت بوده است.

بنابراین سیاست جنایی کشور باید دارای ویژگی‌هایی باشد که خاص ایران با مختصات خاص خود ایران باشد. سیاست جنایی کشور در حوزه اقتصاد باید معتبر، اصیل، کاربردی و با پشتوانه جامعه مدنی باشد و شامل قوانین عرفی، نظام ارزش‌ها و اعتقادات، و برون‌داد یک حکمرانی مدرن و دارای ارزش‌های بین‌المللی باشد. هر چند در حوزه سیاست جنایی مدل‌های متعددی به نظام قضایی پیشنهاد شده‌اند، اما کشور به ویژه در حوزه اقتصاد به مدلی نیاز دارد که به عنوان منبع همه سیاست‌های حقوقی مورد توجه جدی قرار گیرد. در همین ارتباط هم مدلی تدوین شد که مشابه آن نه در هیچ کتاب حقوقی و اقتصادی، حتی در مقالات این دو حوزه هم وجود ندارد. به عبارت دیگر در حوزه اقتصاد و در حوزه حقوق و یا مشترکاً در این دو حوزه چنین مدلی وجود ندارد. خاص بودن این مدل به دلیل خاص بودن مشارکت کنندگان در پژوهش بوده که نگاهی آسیب‌شناسانه به پیشگیری از جرایم اقتصادی در کشور داشته‌اند. محور همه مباحث در این مدل که سیاست جنایی مشارکتی ایران در حوزه اقتصاد است دارای چند شاخصه مهم است. این شاخص‌ها شامل؛ «ناهماهنگی با توسعه اجتماعی»، «عدم همسویی با ارزش‌های اخلاقی و جهانی»، «عدم امنیت اقتصادی» و «تحت تأثیر ایدئولوژی سیاسی» است. در ایران مانند همه کشورهای دنیا تمایل به تحقق یک سیاست جنایی ملی یکی از برنامه‌های اصلی در توسعه ملی است، همانطور که اسناد رسمی دولتی و لوایح نشان می‌دهد، سیاست جنایی کشور مطابق با آرمان‌ها و ارزش‌های

برگرفته از خود ملت ایران است. علاوه بر این، سیاست جنایی نیز می‌تواند برای کمک به تحقق اهداف دولت؛ یعنی تحقق عدالت کیفری مشارکت داشته باشد. سیاست جنایی به عنوان تلاشی عقلانی و منطقی برای پیشگیری و بازدارندگی از جرایم با استفاده از قوانین کیفری و سیستم عدالت کیفری تعریف می‌شود. همچنین در ایران سیاست جنایی بخشی از قانون سیاسی کل دولت است و اجرای سیاست‌های جنایی در هر حوزه‌ای، بخشی از مأموریت دولت بوده و این سیاست‌ها تحت تاثیر ایدئولوژی سیاسی کشور تمام فرایندهای قضایی کشور را کنترل و مدیریت می‌کند. علاوه بر این، می‌توان توصیف کرد که سیاست جنایی ملی، بخشی از سیاست کلی نظام به عنوان یک کل است که بخشی از یک برنامه گسترده‌تر، توسعه اجتماعی است که فرایند قانون‌گذاری آن به منظور بخشی از تلاش دولت برای تحقق رفاه اجتماعی است. بر همین اساس پیشنهاد می‌شود به منظور کارآمدی سیاست جنایی کشور در حوزه اقتصاد بین نهادهای مرتبط با این حوزه همکاری و همانگی یکپارچه برقرار باشد، تا سیاست‌های تدوین شده بتواند از فساد اقتصادی پیشگیری کند. این در شرایطی است که بین نهادهای تصمیم‌ساز و نهادهای قهری همزمان تعادل و هماهنگی باشد، تا قوانین تدوین شده به عنوان پشتوانه سیاست‌های اجرایی عمل کند. در همین ارتباط سیاست‌گذاری‌های باید همه جوانب فساد را در نظر بگیرند و نقشی کنترل‌کننده داشته باشند. به عبارت دیگر در سیاست‌های تدوین شده همه احتمالات در نظر گرفته شود. به طور کلی جرایم اقتصادی را نمی‌توان فقط با سیاست‌های قهری و کیفری پاسخ داد؛ بلکه در راستای کنترل و پیشگیری از جرایم اقتصادی باید پیشگیری هم کیفری و هم اجتماعی زمینه کنترل فساد و جرم اقتصادی را فراهم آورند.

- Achim, M. V.; Borlea, S. N.; Văidean, V. L.; Florescu, D. R.; Mara, E. R., & Cuceu, I. C. (2021). *Economic and financial crimes and the development of society*. In R. M. Yonk (Ed.), *Improving quality of life: Exploring standard of living, wellbeing, and community development*. 1–12. IntechOpen.
- Akbar, M. F. (2023). The urgency of law reforms on economic crimes in Indonesia. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 2175487.
- AliArab, A.; KhaghaniIsfahani, M., & Majidi, S. M. (2022). The needs of civil society empowerment in strengthening Iran's collaborative criminal policy. *Scientific Quarterly Journal of Economic Jurisprudence Studies*, 3(Special Issue), 121–139.
- Delmas-Marti, M. (2018). *The great systems of criminal politics* (A. H. Najafi-Abrandabadi, Trans.). Mizan Legal Foundation. (Original work published in English)
- Dida, M.; Abolhasani, S., & Farhoud, N. (2022). Pathology of Iran's criminal policy in economic crimes. *International Legal Research*, 55(15), 797–811. (in Persian)
- Ebrahimi, Sh., & SadeghNejadNayini, M. (2012). Criminal analysis of economic crimes. *Criminal Law Research Quarterly*, 2(5), 147–174. (in Persian)
- Gholami, H., & Rahmani, M. (2016). Theoretical coordinates of criminal policy of the government of the Islamic Republic of Iran (analysis of foundations, principles and modeling in theory). *Criminal Law Research Quarterly*, 5(18), 9–38. (in Persian)
- HajitabarFirouzjaei, H.; Asghari, R., & Shakri, A. (2022). Islam's cooperative criminal policy for economic crimes. *Scientific Quarterly Journal of Economic Jurisprudence*, 3(4), 1–17. (in Persian)
- Hatmi, I.; Pakzad, B.; Farahbakhsh, M., & Khosravi, H. (2018). Analysis of the causes of Iran's economic crimes in the light of economic criminology theories. *Naja Scientific Journal of Strategic Studies*, 4(11), 91–114. (in Persian)

Hosseini, S. H. (2014). Comparative study of state prevention of the crime of extortion in Iranian law and the Merida Convention. *Research Journal of Criminal Law*, 8(1), 65–83. (in Persian)

Hosseini, S. M. (2014). *Criminal policy in Islam and in the Islamic Republic of Iran*. Tehran University Press. (in Persian)

Jamali-Oskouei, S. J.; BakshaishiArdestani, A., & BaniHashemi, M. (2019). The political economy of corruption in the Islamic Republic of Iran. *Majlis and Strategy*, 27(101), 33–58. (in Persian)

Javanmard, B., & ShafiiKhorshidi, A. (2021). *Economic criminal law: Economic crime (Vol. 1)*. Majd Scientific and Cultural Assembly. (in Persian)

Ketaren, A. H. (2021). Review of criminal policy on countering economic crimes. *International Journal of Economic, Technology and Social Sciences*, 2(1), 55–61.

Kuonani, S., & Amadeh, G. H. (2017). The logic and method of restorative justice in dealing with crime and delinquency. *Legal-Judicial Researches*, 1(1), 57–83. (in Persian)

MirMohammadSadeghi, H., & SoltaniRenani, A. H. (2023). The security-oriented approach of Iran's criminal policy towards economic crimes: Basics and examples. *Economic and Commercial Law Research*, 1(4), 11–40. (in Persian)

MirSaidi, S. M., & Zamani, M. (2012). Economic crime: Definition or rule? *Criminal Law Research Quarterly*, 2(4), 167–199. (in Persian)

Molazemyan, M. (2009). *Legal criminal policy of Iran in economic crimes*. Javadane Publications. (in Persian)

Momeni, H.; RoohAl-Amini, M., & Saed, M. J. (2022). Iran's criminal policy in economic crimes. *Scientific Quarterly Journal of Economic Jurisprudence*, 4(2), 109–127. (in Persian)

Naderi, Q.; Abbasi, A., & Ismaili, M. (2019). Collaborative criminal policies. *Iranian Political Sociology Monthly*, 3(4), 1891–1909. (in Persian)

Najafi-Tawana, A. (2019). *Criminology*. Avai Hekmat Publishing House. (in Persian)

Nwogwugwu, U. C., & Uzoechina, B. I. (2015). Impact of economic crimes on Nigeria's economic prosperity under a democratic framework. *International Journal of Business and Management*, 10(9), 163.

Onyema, E.; Roy, P.; Oredola, H., & Ayinla, S. (2018). *The economic and financial crimes commission and the politics of (in)effective implementation of Nigeria's anti-corruption policy*. Working Paper, University of London.

Parastesh, R., & MousavizadehMarkiya, S. Sh. (2017). Evolution of judicial criminal policy in the light of cultural approach. *Journal of Criminal Law*, 9(1), 31–37. (in Persian)

Rahimi, M.; Mansouri, S. M., & Khajapour, K. (2023). Jurisprudential investigation of corruption in the land and its examples in economic crimes. *Scientific Quarterly Journal of Economic Jurisprudence*, 5(3), 47–64. doi:10.22034/ejs.2023.390164.1405 (in Persian)

RamazankhaheTabrizi, F.; Shateripour, Sh., & Ansarian, M. (2023). Analysis of committing economic crime in the framework of laws and regulations with emphasis on variables and mental factors of crime occurrence. *Law Excellence*, 10(1), 201–232. doi:10.22034/thdad.2023.543734.2126 (in Persian)

Schneider, H. J. (1986). Economic crime and economic criminal law in the Federal Republic of Germany. *United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, 128–158.

Shafahi, A., & Graili, M. B. (2023). The inconsistency of Afghanistan's legal and judicial criminal policy regarding crimes against the family. *Two Scientific Quarterly Journals of Islamic Jurisprudence Studies and Fundamentals of Law*, 17(47), 191–215. (in Persian)

Shahbazi, A.; Parvin, Kh., & Farrokhi, M. (2023). The concept and place of collaborative legislation in the light of collaborative criminal policy discourse. *Detective Scientific Quarterly*, 17(62), 173–195. (in Persian)

ShamsNatri, M. I., & Tavasolizadeh, T. (2012). Situational prevention of economic crimes. *Private Law Studies*, 41(4), 199–217. (in Persian)

ShiaaAli, A.; Zare, V., & Zare, M. (2014). The position of reactive cooperative criminal policy in the stage of criminal prosecution in Iranian law. *Studies in Criminal Law and Criminology*, 2(4–5), 287–310. (in Persian)

SoltaniAsl, M.; Sadeghian, R.; Farajzadeh, N., & Rabiaa, A. (2022). Mechanism of Iran's criminal policy in economic crimes (underground area). *Qunnyar*, 6(22), 1–16. (in Persian)

Taleazari, A., & RezvaniGil Kolai, A. (2019). The legislative position of participatory criminal policy in Iran's modern criminal law. *Iranian Political Sociology Monthly*, 3(3), 1559–1542. (in Persian)

Vervaele, J. (2013). *Economic crimes and money laundering: A new paradigm for the criminal justice system?* In *Research Handbook on Money Laundering*. 379–396. Edward Elgar Publishing.